

Rasputin likviderades av Secret Service

Richard Cullen, *Rasputin. The Role of Britain's Secret Service in His Torture and Murder*, 236 s., London: Dialogue Press 2010.

SÖKORDET RASPUTIN ger 11,8 miljoner träffar på Google och 6 423 titlar på den globala boksajten WorldCat. Denna väldiga informationsmassa speglar knappast på ett adekvat sätt den faktiska betydelsen av den jämförelsevis harmlösa episoden Grigorij Rasputin (1869–1916). Däremot ger den ett belysande och tänkvärt mått på eftervärldens perverterade fascination. I synnerhet populärförfattarna har skrivit om denne dimmige biktfar, fixare av befattningar och favörer, mutkolv, kvinnokarl och drinkare medan yrkeshistorikernas insats varit tunnare. Detta är i så motto förvånande att det finns en rejäl och skäligen tillförlitlig dokumentation i det ryska federala riksarkivet GARE. Under sina två sista decennier övervakades Rasputin nämligen av ohranan och under 1916 bevakades hans bostad vid ulitsa Gorohovaja 64 i Sankt Petersburg av några så kallade tajniki som hade utposterats av statsministern. Dessa polisdetektiver antecknade i trappuppgången minutiöst alla hundratals besökare, skrev händelserapporter och följde honom i hämlarna vid hans frekventa bastu-, kyrko-, bordell- och krogbesök.

Den pensionerade brittiske kriminalkommissarien Richard Cullen har tagit sig an öppnandet av mordfallet med avsikten att försöka företa en brottsutredning med moderna rättsmedicinska och kriminaltekniska undersökningsmetoder. Nikolaj II gav order om att den pågående kriminalundersökningen skulle läggas ned. Innan dess fotograferades emellertid Rasputins lik och medicine professorn Dmitrij Kosorotov satte den 2 januari 1917 kort till pappers de iakttagelser han hade gjort vid en okulär besiktning.

Ur den seriösa historieforskningens synpunkt förtjänar Cullens bok att uppmärksammas av två uppenbara orsaker. För det första erbjuder den ett åskådligt exempel på hur ett hundra år gammalt mord numera i en del fall kan lösas med tillämpning av dagens kriminaltekniska kunnande. Under de senaste decennierna har såväl rättsmedicinen som metoderna för teknisk bevisning utvecklats kraftigt och det är dessa kriminalkommissarien

tillämpat med framgång. För det andra landar Cullens brottsutredning i den både sensationella som trovärdiga slutsatsen att Rasputin likviderades av personal från den Secret Intelligence Service-avdelning som verkade i Sankt Petersburg. Cullen förmår på ett övertygande sätt visa att Rasputin natten till den 30 december 1916 först misshandlades svårt i det Jusupovska palatset vid Mojka 94, varvid bland annat hans genitalier krossades, sedan sköts han i bägge sidorna av bålen med två olika Browningpistoler för att slutligen bli skjuten framifrån i huvudet med en brittisk Webley armérevolver på mindre än en armlängds avstånd.

Orsaken till att Rasputin förhördes under tortyrliknande former och likviderades var de brittiska misstankarna om att han tillsammans med den tyskfödda kejsarinnan Alexandra "Alix" Feodorovna var delaktig i hemliga sonderingar för en rysk-tysk separاتفred. Även om en del tysk-ryska underhandskontakter förekom och inspirerades av de mycket allvarliga militära bakslagen på rysk sida kan det inte beläggas att Rasputin skulle ha haft någon som helst roll i dessa. Då kriget bröt ut sommaren 1914 förespråkade Rasputin en förhandlingslösning, men han var då i veckor sängliggande i sin hemby Pokrovskoje långt borta i Sibirien, illa knivskuren i mellangärdet av en före detta älskarinna med psykiska störningar. Då Rasputin sent på kvällen den 29 december 1916 började förhöras av den brittiske Secret Service-mannen Oswald Rayner förmådde han som Cullen förmodar inte berätta något som helst om eventuella freds-sonderingar. Eftersom Rayner inte fick ut något av honom, helt enkelt för att Rasputin inte hade något att berätta, hårdnade greppen, misshandeln brutaliserades och slutade med att Rasputin sonika avrättades.

Cullens bok är en kriminalrapport i snävast tänkbara mening – han bidrar inte med något försök att förklara vad likvideringen av Rasputin implicerar eller betyder. Yrkeshistorikern kan däremot knappast undgå att fråga sig vilken politisk betydelse Secret Services råa och meningslösa mord hade. Svaret är att mordet utgjorde ett av elementen i det allt starkare militärpolitiska förmyndarskap som de västliga ententeländerna, framför allt Storbritannan och Frankrike utövade över det krigförande imperiala Ryssland. Detta inflytande begränsades inte endast till utposteringen av brittiska och franska förbindelseofficerare och militärattachéer i det ryska högkvarteret Stavkan. Såväl England som Frankrike sände även särskilda militärkommissioner till Ryssland som räknade flera hundra officerare specialiserade på olika vapenslag. Dessa behövdes i synnerhet för att organisera beställningar och leveranser av de enorma mängder krigsutrustning som de västliga ententeländerna skeppade till ryska hamnar. För att ens nödtorftigt förmå Ryssland att fortsätta kriget höll England, Frankrike och i slutskedet även USA den ryska krigsmakten formligen under armarna. För denna utrustning fick Ryssland betala dyrt, så långt pengarna räckte,

dock utan möjlighet att placera en egen order hos leverantörerna. England och Frankrike satte även in ett flertal mindre högt specialiserade trupp-enheter vid de ryska fronterna. Dessa representerade den tidens hightech och utgjordes främst av flygflottiljer, pansarbilskommandon och ubåtar som opererade i Finska viken och Östersjön.

I de samfälliga ententekonferenserna i Chantilly i november 1916 och i Sankt Petersburg i februari 1917 blev de ryska instanserna helt överkörda. De ryska utlandskontakterna begränsades till Odessa, Vladivostok, Arkangelsk, Murmansk och Torneå, och på alla dessa ställen övertogs gränskontrollen av brittiska passofficerare. Secret Intelligence Service (MI5) och dess militära motsvarighet (MI6) etablerade sina byråer på de ryska nyckelorterna medan ohranans byråer i Paris och London gick starkt tillbaka i betydelse. De brittiska och franska officerarna skötte förbindelsetjänsten med sina högkvarter över kafbelförbindelsen Arkangelsk och Peterhad i Skottland liksom över Nystadskabeln.

England och Frankrike byggde från 1915 upp ett alltmer vittomfattande nätverk av instanser och officerare som kanaliserade det västentliga ententeinflytandet i den ryska armén och statsmaskineriet. Trots det var Ryssland för stort, sammansatt och svårgenomträngligt för att tillnärmelsevis helt kunna bemästras. En del av det ryska etablissemanget och landets krigsapparat försökte även värja sig mot det tilltagande förmyndarskapet. Under senhösten 1916 stod det imperiala Ryssland inför en hotande statskollaps. Som en korrigeringsrörelse började delar av den ryska officerskåren och kadettpartiet, i nära kontakt med i synnerhet de brittiska instanserna, förbereda en statskupp mot den rigida, formalistiska och alltmer ineffektiva och kraftlösa Nikolaj II som reagerade förbindligt om än i sak oböjligt. I förberedelserna för en västerländsk modernisering av det ryska statskicket likviderade Secret Service Rasputin i vanföreställningen att han ingick som en betydelsefull aktör i en inflytelserik hovkamarilla. Detta skedde med benägen hjälp av Nikolaj II:s nära släktingar, storfurstarna Dimitrij Pavlovitj och Feliks Jusupov.

En mycket stor del av den hundrahövdade Romanovska klanen hade i större eller mindre utsträckning tillägnat sig västerländska värderingar och talade flytande franska, tyska eller engelska. En del hade studerat vid universitet i Västeuropa eller hade bostäder där. Av storfurstarna och storfurstinnorna stod en betydande del i inofficiell opposition till Nikolaj II, som uppfattades som efemär och i behov av goda råd och vars ställning som den Romanovska dynastins överhuvud kraftigt undergrävdes. Som en följd av den ryska arméns fatala kapacitetsunderskott, det brittiska och franska militärpolitiska förmyndarskapet och den nära nog kompakta storfurstliga oppositionen kom undanröjandet av Rasputin att bli den första akten i det lösa manuskriptet till statsomvälvningen. Likvideringen hade

sina förryckta grunder, men blev ett snedskott som illustrerar det osäkra och förvirrade läget. Då marsrevolutionen 1917 bröt ut fann sig Nikolaj II sakna allt stöd från sina tidigare drabanter och han antecknade i sin dagbok: ”Runt omkring mig ser jag förräderi, feghet och bedräglighet.”

En ofrånkomlig reflexion som Cullens bok ger anledning till är att medlemmarna av Secret Service knappast förhöll sig passiva i kulissepet kring själva statsomvälvningen. Den brittiska underrättelseorganisationen var under världskriget 1914–1918 högeffektiv i jämförelse med alla andra nationella säkerhetstjänster. Secret Intelligence Services branschkunskap, metoder och grad av infiltrering var inte bara långt överlägsna utan också de aktiviteter den utvecklade nådde ofta målet. Så var fallet i synnerhet i Ryssland, om än bara fram till 1917, för under de efterföljande åren tapade Secret Service alltmer moment.

Lars Westerlund